

Üniversitesi Öğrencilerinde Sigara, Alkol, Madde Kullanım Bozukluğu ve Ailesel Madde Kullanımı Arasındaki İlişki

Relationship Between Cigarette, Alcohol, Substance Use Disorders and Familial Drug Use in University Students

Demet Havaçeliği Atlam¹, Zeki Yüncü²

¹Araş. Gör., Ege Üniversitesi Madde Bağımlılığı, Toksikoloji Ve İlaç Bilimleri Enstitüsü, İzmir

²Prof. Dr., Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İzmir

ÖZET

Amaç: Çalışma, üniversite öğrencilerinde sigara, alkol, madde deneyimi ve kullanım bozukluğu ile cinsiyet, fakülte, sınıf, yaşam ortamı, ailedeki madde kullanımı arasındaki ilişkiyi değerlendirmek üzere tasarlanmıştır. **Yöntem:** Araştırma, kesitsel alan çalışmasıdır ve örneklem, fakülte ve sınıf düzeyine göre tasarlanmış tabakalandırılmış örneklem metoduna göre seçilmiştir. Uygulama, sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir. Demografik veri formu, Fagerström Nikotin Bağımlılığı Testi, Alkol Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi kullanılmıştır. İstatistiksel değerlendirmede, frekans testleri, Pearson ki-kare, Mann Whitney U ve Kruskal Wallis ve Spearman korelasyon testi kullanılmıştır. **Bulgular:** Araştırmaya, 1522 öğrenci katılmıştır. Erkeklerde sigara, alkol, madde deneyimi ve tütün ile alkol kullanım bozukluğu kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur. Esrar (%12.5), ekstazi (%2), kokain (%0.6) ve eroin (%0.1) sıklıkla kullanılan yasadışı maddelerdir. Sigara, alkol, madde deneyimi, alkol kullanım bozukluğu ile sınıf, fakülte, yaşam ortamı ve ailesel madde kullanımı arasında ilişki bulunmuştur. Tütün kullanım bozukluğu ile cinsiyet dışındaki diğer faktörler arasında ilişki bulunmamıştır. **Sonuç:** Üniversite öğrencileri arasında, erkek olma, üst sınıflarda okuma, ailesel madde kullanımı, kişinin madde deneyimi ve bağımlılığında artışa yol açabilmektedir. Aile yanında ya da yurttan kalma, sağlık bilimlerini temsil eden fakültelerde okuma ise koruyucu faktörler olarak değerlendirilebilir. Tütün kullanım bozukluğu ile ilgili bulgular, sigara kullanmak ile bağımlı olmanın gençler arasında ayırıcı özelliği olmadığını göstermiştir.

Anahtar Sözcükler: Üniversite öğrencileri, Sigara, Alkol ve madde kullanım bozuklukları, Aile

SUMMARY

Objective: This study was design to evaluate the relationship between cigarette, alcohol, substance experience and use disorders and gender, faculty, class, living environment, substance use of families among university students. **Method:** The research was cross-sectional area study and sample were selected stratified sampling method was designated according to faculty and class level. Application was carried out in classroom. Demographic data form, Fagerström Nicotine Test for Dependence and Alcohol Use Disorders Identification Test were used. Frequency tests, Pearson chi-square, Mann Whitney U and Kruskal Wallis and Spearman correlation tests were used in statistical evaluation. **Results:** 1522 students were attended the survey. Cigarette, alcohol, substance experience and tobacco, alcohol disorders among men found higher than in women. Cannabis (12.5%), ecstasy (MDMA) (2%), cocaine (0.6%) and heroin (0.1%) were mostly used illegal drugs. There was a relationship between cigarette, alcohol, substance experience, alcohol use disorders and class, faculty, living environment and familial substance use. There was no association found between any factors except gender and tobacco use disorder. **Conclusion:** Among university students, being a male, studying in upper classes and having familial drug use can lead to increase of experience and addicted to substances of a person. Staying with own family or at a dorm, reading in faculties representing the health sciences can be considered as protective factors. The findings of tobacco use disorder have showed that using or being addicted to cigarette is not a distinctive feature among young smokers.

Key Words: University students, Cigarette, Alcohol and substance use disorders, Family

(*Klinik Psikiyatri* 2017;20:161-170)

DOI: 10.5505/kpd.2017.88598

GİRİŞ

Üniversite yılları, genç yetişkinliğe geçişin, bilişsel, sosyal ve duygusal değişimlerin yaşandığı, yeni bir fiziksel, sosyal, duygusal ve entelektüel bir dönemdir (1). Bu dönemde, evden ve aileden ayrılma, yeni bir çevreye uyum, bir mesleğe aday olma ve iş bulmayla ilgili belirsizliklere bağlı gelişen kaygı ve stres yaşanabilir (2). Bu dönemde, sigara, alkol, madde kullanımı gençler arasında bir başa çıkma yöntemi olarak tercih edilebilir (3). Gençler, yetişkin gibi görünmek, bir gruba ait olmak, kabul görmek, sosyal ortamlarda kolay etkileşim kurmak, eğlenmek için madde kullanmaya başlayabilir (2,3). Madde kullanımını istediği zaman kontrol edebileceğini ve bağımlı olmayacağını düşünebilir. Ancak kullanılan maddenin türüne, kullanan kişinin fiziksel ve ruhsal durumuna göre bağımlılık gerçekleşebilir (4,5). Gençlerde, madde bağımlılığı aşamaları, bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili tutum ve inançlarda şekillenme, deneme, deneyimleme, düzenli kullanma ve bağımlı olma şeklinde sıralanır. En yaygın bağımlılık sorununun yaşanan sigaraya, ergenlik döneminde başlanır, bu dönemde sigaraya başlayanların yarısı 15-20 yıl süreyle sigara içebilir ve kişinin sigaraya bağımlı olması birkaç ay ile 3 yıl içerisinde gerçekleşmektedir (6-7).

2016 yılı Dünya Madde Raporu'nda, 2014 yılında, dünyada 15-64 yaş arasında yaklaşık 247 milyon insanın (her 20 kişi 1) en az bir yasadışı madde kullandığı, bunlardan en az 29 milyonunun kullanım bozukluğu yaşadığı bildirilmiştir. Rapora göre, dünyada kanabis kullanımı %3.8, opioid %0.7, opiyat %0.37, kokain %0.38, amfetamin %0.8, ekstazi %0.4 olarak tahmin edilmektedir (8). Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzlem Merkezi'nin (TUBİM) hazırladığı Türkiye Uyuşturucu Madde Raporu'nda, genel nüfusta, 2011 yılında, sigara kullanımı %51.8, alkol %28.3; 2013 yılında, madde kullanımı %2.7 olarak yer almış ve 15-24 yaş aralığı en riskli grup olarak değerlendirilmiştir (9,10).

Türkiye'de üniversite öğrencilerine yönelik yapılan çalışmalarda, sigara kullanımı %27.3-57.5 (4,11,12,13), alkol kullanımı %26.7-76 (4,11,12,13,14) madde kullanımı %1.6-6.6 (4,

12,15,16,17) arasında değişmektedir. Gençlerde, cinsiyet, arkadaş ortamı, okul yaşantısı, kişisel özellikler, aile özellikleri, toplumsal ve çevresel faktörler gibi sigara, alkol ve madde kullanımına yol açabilecek birçok faktör bulunmaktadır (11,17). Cinsiyet faktörünün rolü incelendiğinde, kadınlarda genetik faktörlerin, fizyolojik ve hormonal yapının farklılığı özellikle kadının alkol kullanımının erkeklerden farklı olmasına yol açmakta (18); toplumsal açıdan kadına atfedilen roller de sigara, alkol ve madde kullanımını etkileyebilmektedir.

TUBİM 2011 yılı GPS (Türkiye'de Genel Nüfusta Tütün, Alkol ve Madde Kullanımına Yönelik Tutum ve Davranış Araştırması)'na göre, madde, en çok, aile ve arkadaş çevresinden sağlanmakta ve sıklıkla bir arkadaşın evinde kullanılmaktadır (19). Bu nedenle, öğrencilerin eğitim hayatında kiminle birlikte yaşadığının, yaşam alanının madde deneyimini etkilemesindeki önemi değerlendirilmelidir. Öğrencilik döneminde, arkadaşlarıyla birlikte kalanlarda (20), yalnız yaşayanlarda madde kullanımının artması (21,22), yurtda kalanlarda ise madde kullanımının daha düşük olması beklenmektedir (20).

Madde kullanımını etkileyen aile ile ilgili faktörler, ailenin tutum ve davranışları, aile içi çatışmalar, anne babanın eğitim durumu, parçalanmış aileye sahip olma ve ebeveynlerdeki madde kullanımı olarak sıralanabilir (2). Steinberg'e (2008) göre, madde kullanımı ve bağımlılığında, aile içerisinde sıcaklık ve şefkatin olmaması, ilişkilerin zedelenmesi, ailede madde kullanımının varlığı, anne babaların ilgisiz ya da aşırı izin verici, reddedici ve ihmalkâr olması öne çıkmaktadır (23). Anne babanın madde kullanması veya kullanıma tolerans göstermesi ve evde bu maddelerin bulunması da ailesel risk etkenleri olarak kabul edilir (24). Ebeveynlerdeki alkol kullanım sıklığı, kişinin, ergenlikten itibaren alkol kullanımına yol açabilmektedir (25).

Bu çalışmada amaç, üniversite öğrencilerinde sigara, alkol, madde (SAM) kullanımı, tütün kullanım bozukluğu (TKB) ve alkol kullanım bozukluğu (AKB) ile cinsiyet, fakülte türü, sınıf düzeyi, kimlerle birlikte yaşadığı ve aile özellikleri ile iliş-

kişini çok yönlü değerlendirmektir. Tüm fakültelerin ve sınıf düzeylerinin çalışmaya dahil edilmesi ve tütün, alkol kullanım bozukluklarının da değerlendirilmesi açısından kapsamlı bir araştırmadır. Araştırmadan elde edilecek sonuçlar ile üniversitelerde koruyucu önlemlerin geliştirilmesinde yarar sağlaması beklenmektedir.

YÖNTEM

Örneklem Grubu

Çalışma evrenini, Ege Üniversitesi'nin fakültelerinde örgün eğitimde okuyan 21419 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü, %95 güven aralığının 0.05 ± 0.025 olacak şekilde hesaplanmış ve 1434 kişilik örneklem sayısının yeterli olduğu bulunmuştur. Örneklemen planlanmasında, üniversitenin Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'ndan 12 fakültede örgün eğitimde okuyan her sınıfın toplam sayıları alınmıştır. Tabakalı örnekleme yöntemine göre, evren sayısı olan 21419 sayısı 1434'e bölünerek 14.93 sayısı bulunmuş ve her sınıfın mevcudu 14.93'e bölünerek oranlanmıştır. Çalışma, tabakalı örneklem metoduna göre, 1500 kişi araştırmaya alınacak şekilde planlanmıştır. Uygulama, 2012 Aralık-2013 Ocak ayında sınıf ortamında araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir ve 1522 kişiye ulaşılmıştır. Güvenirliliği belirleyen, gerçekte varolmayan bir madde olarak "parovit" sorulmuş ve bu maddeyi kullandığını belirten 4 kişi çalışmadan dışlanmıştır. Çalışmada, 18-35 yaşları arasında bulunan 1518 kişinin verileri değerlendirilmiştir.

Etik Unsurlar

Araştırma, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'nca 12.07.2012 tarih ve 12-6/2 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Anket formunun ilk sayfasında yer alan "bilgilendirilmiş gönüllü olur formu"nda, çalışmanın kapsamına, gizlilik ilkelerine ve gönüllük ilkelerine yer verilmiştir. Katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri için çalışma, sınıf ortamında öğretmenlerin değil, araştırmacının gözetiminde gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Demografik bilgiler, madde kullanım özellikleri, aile özellikleri ve kişinin kendisine, ailesi yönelik sigara, alkol ve madde kullanımına ilişkin soruları kapsayan anket formu düzenlenmiştir.

Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi (FNBT):

Fagerström ve Schneider (1989) tarafından geliştirilen Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi, 2004 yılında Uysal ve arkadaşları (26) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Testin güvenilirlik katsayısı .56 olarak belirtilmektedir. Ölçekten alınan puanlara göre; 9-10 puan "çok şiddetli nikotin bağımlısı"; 5-8 puan "orta şiddette nikotin bağımlısı"; 2-4 puan "hafif derecede nikotin bağımlısı" ve 0-2 puan ise "nikotin bağımlısı değil" şeklindedir.

Alkol Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi (AKBTT):

Alkol Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi (AKBTT), 1989 yılında, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından, alkol kullanımının zararlarını ölçmek amacıyla oluşturulan projenin sonucunda geliştirilmiş; ölçeğin son şekli, Babor ve arkadaşları (2001) tarafından düzenlenmiştir. Testin, Türkçe düzenlenmiş şeklinin geçerliliği ve güvenilirliği Saatçioğlu ve arkadaşları tarafından yapılmıştır (27). İçme alışkanlığı, alkol tüketimi ve alkole ilişkin sorunları saptayan 10 maddelik bir ölçektir. Ölçeğin ilk üç sorusu tehlikeli alkol kullanımını, 4., 5. ve 6. sorular bağımlılık belirtilerini, son dört soru zararlı alkol kullanımını göstermektedir. AKBTT için önerilen kesme noktası alkolden zarar görme düzeyini belirler. 20 puan ve üzeri bağımlılık olarak kabul edilmektedir.

Uygulama

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde, SPSS 18 paket programı kullanılmıştır. Değişkenler ve madde kullanımı arasındaki ilişkinin analiz edilmesi için esrar, ekstazi, eroin, kokain kullanımları birleştirilerek "yasadışı madde" deneyimi olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen kategorik verilerde Pearson ki kare testinden yararlanılmıştır. Sayısal

ve kategorik veriler arası ilişki için Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri; sayısal veriler arası ilişki için Spearman korelasyon testinden faydalanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan 1518 üniversite öğrencisinin yaş ortalaması 21.1 ± 2.07 'dir, % 99.1'i bekar, cinsiyetini belirten katılımcıların 592'si erkek, 915'i kadındır. Bu kişilerin cinsiyet, öğrenim gördükleri fakülte, sınıf dağılımları ve kiminle birlikte yaşadıkları ile ilgili demografik bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Öğrencilerde yaşamboyu sigara %29.5 (n=448), alkol %55.6 (n=841) ve yasadışı madde (esrar, ekstazi, eroin, kokain) deneyimi %13.4 olarak saptanmıştır. Erkeklerde yaşamboyu sigara ($x^2=57.3$; $p=.0001$), alkol ($x^2=38.8$; $p=.0001$) ve yasadışı madde deneme prevalansı ($x^2=65.3$; $p=.0001$) kadınlara göre daha sıktır (Tablo 1). FNBT'nde yer alan, günlük sigara kullanım adedi sorusu ve AKBTT'nde bulunan alkol kullanım sıklığı sorusuna göre bir değerlendirme yapılmış; buna göre, günlük kullanılan sigara miktarı ($x^2=32.5$; $p=.0001$) ile alkol kullanım sıklığının ($x^2=31.0$; $p=.0001$) erkeklerde anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Sigara, alkol ve madde deneyimi ile sınıf düzeyleri, fakülteler ve öğrencilerin birlikte yaşadığı kişiler arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<.05$). Tablo 1'de, sigaranın Ziraat Fakültesi öğrencileri arasında, alkolün İletişim Fakültesi, yasadışı maddenin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) ve İletişim Fakültesi'nde okuyanlarda yaygın olduğu görülmektedir. Bu maddelerin deneyiminin partneri (sevgilisi) ile birlikte yaşayanlarda daha yaygın, yurttan dışarıda yaşayanlarda ise daha düşük olduğu bulunmuştur. Sigara ve yasadışı madde deneyiminin üst sınıflarda, alkolün ise 3.sınıflarda daha yaygın olduğu belirlenmiştir.

Nikotin testi sonuçlarına göre, sigara kullanımı olan 379 kişinin %30.2'sinde nikotin bağımlılığı saptanmıştır, bu bulgu, erkeklerde % 38.6, kadınlarda %21.7 şeklindedir. TKB, cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte ($p=.001$); sınıf düzey-

leri, fakülteler, öğrencinin birlikte yaşadığı kişiler arasında farklılık göstermemektedir ($p>.05$). AKBTT sonuçlarına göre, alkol kullananlarda AKB %4.9'dur (alkol kötüye kullanımı %1.9, alkol bağımlılığı %3). Erkeklerde AKB prevalansı %8, kadınlarda %2'dir. AKB ile cinsiyet ($p=.0001$), fakülteler ve birlikte yaşadığı kişiler arasında ilişkili bulunmuş ($p<.05$); sınıf seviyeleri arasında ilişki bulunmamıştır ($p>.05$) (Tablo 1).

Yasadışı maddelerin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında, esrar (%12.5), ekstazi (MDMA) (%2), kokain (%0.6) maddelerinin yaşamboyu deneyiminin erkeklerde kadınlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu, eroinde (%0.1) cinsiyete göre anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur ($p<.05$) (Tablo 2).

Aile Özellikleri

Üniversite öğrencilerinin aile yapıları değerlendirildiğinde; %5.6'sı baba, %1.2'si anne kaybı yaşamış, %7.2'sinin anne ve babası boşanmıştır. Ebeveynlerinde boşanma öyküsünün varlığı ile sigara ve alkol kullanımı arasında herhangi bir ilişki saptanmamış, madde kullanımı ile ilişkisi bulunmuştur ($p=.0001$, $x^2: 15.5$, $df:1$). Bu bulguya göre, boşanmış ailelerin çocuklarında madde kullanımı daha yüksektir. Ailedeki çocuk sayısının, kişinin alkol kullanımı ile ilişkili olduğu, kardeş sayısı azaldıkça alkol kullanımının anlamlı düzeyde arttığı saptanmıştır ($p=.0001$, $U: 219676.0$, $Z: -6.750$). Ebeveynlerin eğitim seviyelerinin çocuklarının sigara kullanımı ile ilişkili olmadığı ($p>.05$), alkol ve madde kullanımı ile ilişkili olduğu ($p<.05$), buna göre eğitim seviyesi yüksek ebeveynlerin çocuklarında alkol kullanımının daha yaygın olduğu bulunmuştur ($p=.0001$). Madde kullanımı ile annenin eğitim seviyesinin artışı; babanın okula gitmemesi ya da yüksek eğitim seviyesine sahip olması da ilişkilidir ($p<.05$) (Tablo 3).

Araştırmada sigara, alkol ve yasadışı madde deneyimi olan öğrencilerin ailelerinde de bu maddelerin kullanımı anlamlı düzeyde daha yaygın bulunmuştur. (Tablo 4) Ailesinde yaşamboyu madde kullanımı olan öğrencilerde yasadışı madde deneyimi %56 iken, bu durum, madde kullanımı olmayan ailelerin çocuklarında %14.4'e düşmüştür ($p=$

Tablo 1. Cinsiyet, Sınıf, Fakülte ve Kimlerle Yaşadığına Göre Sigara, Alkol, Yasadışı Madde kullanımı ve kullanım bozuklukları ilişkisi

		%	n	Sigara %	Alkol %	Yasadışı Madde %	FNBT Puan Ort.	AKBTT Puan Ort.
Cinsiyet	Genel	100	1507	29.5	55.6	13.4	3.2 ±2.5	5.8 ±4.9
	Erkek	39.3	592	40.4	65.5	22.2	3.8 ±2.5	7.3 ±5.5
	Kadın	60.7	915	22.2	49.1	7.6	2.6 ±2.5	4.6 ±3.7
	x ²			57.3***	38.8***	65.3***	U:11343.5*** Z: -4.541	U: 44721*** Z: -7.829
Sınıflar	1.Sınıf	26.7	406	27.3	57.6	12.8	3.0 ±2.5	5.5 ±4.6
	2.Sınıf	24.9	378	25.7	57.2	10.8	3.1 ±2.7	5.9 ±4.8
	3.Sınıf	22.0	334	29.9	65.6	11.9	3.3 ±2.4	6.1 ±4.9
	4.5.6.Sınıf	26.4	400	35.0	62.1	18.0	3.3 ±2.5	5.8 ±5.1
	x ²			9.4**	5.9**	10.1**	2.0* (KW)	2.7*(KW)
Fakülteler	<i>Sağlık Bilimleri</i>							
	Dış Hekimliği	1.7	26	15.4	57.7	4.2	4.0 ±2.9	8.0 ±8.5
	Eczacılık	3.1	47	23.4	55.3	9.5	3.2 ±3.0	6.3 ±4.2
	Hemşirelik	3.0	45	15.6	40.0	6.7	2.0 ±1.2	6.4 ±5.9
	Tıp	9.0	136	16.2	55.6	11.0	1.7 ±2.4	5.1 ±3.6
	<i>Fen Bilimleri</i>							
	Fen	16.0	243	27.2	52.7	10.4	2.9 ±2.1	4.7 ±3.6
	Su Ürünleri	3.7	56	32.1	63.6	12.6	3.2 ±2.6	6.4 ±5.3
	Mühendislik	18.4	280	33.2	59.0	16.1	3.4 ±2.5	7.3 ±5.3
	Ziraat	9.2	139	43.9	58.3	14.2	3.2 ±2.7	5.9 ±4.6
	<i>Sosyal Bilimler</i>							
	Edebiyat	16.4	249	32.1	52.6	13.0	3.3 ±2.5	5.0 ±4.3
	Eğitim	6.7	102	18.6	37.3	10.8	3.0 ±2.2	6.0 ±4.6
	İİBF	5.8	88	38.6	63.6	24.4	4.2 ±2.7	6.9 ±6.3
	İletişim	7.0	107	30.8	70.1	24.8	3.3 ±2.3	6.6 ±5.3
x ²			45.8***	34.6***	30.5***	12.2* (KW)	19.8**(KW)	
Kimlerle Yaşıyor?	Ailesiyle	31.7	479	23.8	53.8	12.8	2.8 ±2.6	5.6 ±5.2
	Akrabalarıyla	2.3	35	28.6	61.8	18.2	2.2 ±1.3	4.5 ±2.9
	Arkadaşlarıyla	31.6	477	38.6	60.6	17.0	3.5 ±2.4	6.4 ±4.9
	Sevgiliyle	1.2	18	66.7	83.3	33.3	4.0 ±2.2	8.0 ±5.6
	Yalnız	5.6	85	42.4	62.4	22.9	3.5 ±2.6	6.6 ±5.2
	Yurtta	27.5	415	21.4	48.9	7.1	2.9 ±2.6	5.2 ±4.1
x ²			58.0***	20.6***	32.359***	9.4* (KW)	16.2**(KW)	

*** p < .001: İstatiksel olarak anlamlı, ** p < .05 İstatiksel olarak anlamlı, * p > .05 İstatiksel olarak anlamlı değil Pearson ki kare test ve KW: Kruskal Wallis

İİBF: İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi

FNBT: Fagerström Nikotin Testi AKBTT: Alkol Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi KK: kötüye kullanım

Tablo 2. Cinsiyete Göre Yasadışı Madde Deneyimi

	Esrar %	Ekstazi %	Eroin %	Kokain %
Genel (%)	12.5	2.0	0.1	0.6
Erkek	20.5	4.1	0.3	1.4
Kadın	7.1	0.7	0	0.1
x ²	59.2***	20.9***	3.0*	9.2**

*** p < .001: İstatiksel olarak anlamlı, ** p < .05 İstatiksel olarak anlamlı, * p > .05 İstatiksel olarak anlamlı değil Pearson ki kare test

.0001). AKB olan öğrencilerin ailelerinde problemli alkol kullanımı ve madde kullanımı daha yaygındır (Tablo 4). Tabloda AKBTT puanının kategorik değerlendirilmesine yer verilmiştir. Alkol bağımlılığı olan öğrencilerin ailelerinde problemli alkol kullanımının %36.4'e çıktığı görülmektedir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada amaç, üniversite öğrencilerinde sigara, alkol, yasadışı madde kullanımı, TKB ve AKB'nin cinsiyet, fakülte, sınıf düzeyleri, kimlerle yaşadığı ve aile yapısı, ailedeki madde kullanım özellikleri ile ilişkisinin değerlendirilmesidir. Araştırmamızda, tüm öğrencilerde sigara kullanımı %29.1, alkol kullanımı %55.6 bulunmuştur. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerine

yönelik yapılan bir çalışmada, sigara kullanımı %27.3, alkol kullanımı %47.9'dur (13). 2006-2008 yıllarında Ege Üniversitesi'nde yapılan bir çalışmada, son 1 yılda sigara kullanımı %43.3, alkol kullanımı %52.5 olarak bulunmuştur (11). Kars Kafkas Üniversitesi'nde sigara deneyimi %57.5, alkol %37.3'tür (12). Alkol deneyiminde, bölgesel özelliklerin ve toplumsal kabul edilebilirliğin kullanımı etkilediği gözlenmektedir. Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan bir araştırmaya göre Türkiye'de alkol, en çok Marmara ve Ege Bölgeleri, en az ise Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde tüketilmektedir (28).

Araştırmamızda, yaşamboyu en az bir kez herhangi bir madde deneyimi %13.5 olarak bulunmuştur. Türkiye'deki üniversite araştırmalarında madde kullanımı %1.6-6.6 arasında değişmektedir (4,12,15,16,17). Özellikle, esrar kullanımı %3.8-9.2, ekstazi %0.9-2.7, kokain %0.05-0.4, eroin %0.2-0.3 arasında değişmektedir (20,21,29,30). Esrar (%12.5), ekstazi (%2), eroin (%0.1), kokain (%0.6) kullanımlarına yönelik prevalans, diğer üniversitelerin elde ettiği sonuçlardan daha yüksektir. Madde kullanımındaki farklılıkların, bölgesel özelliklerden ve yıllara göre kullanımındaki artıştan kaynaklandığı düşünülmektedir. TUBİM 2013 yılı Raporu'na göre, Marmara ve Ege bölgeleri esrar olaylarının en yaygın geliştiği yerlerdir ve 2011 yılı

Tablo 3. Aile özellikleri ile madde kullanım özellikleri arasındaki ilişki

	Sigara %	Alkol %	Yasadışı madde %
Ebeveynlerde Boşanma			
Var	28.2	63.6	25.9
Yok	29.5	55.0	12.5
x ²	0.8*	3.0*	15.5***
Anne Eğitim Durumu			
Okula gitmeme	27.7	34.8	10.9
İlköğretim mezunu	28.2	46.5	9.6
Lise mezunu	32.4	64.1	16.0
Üniversite ve üstü mezunu	28.6	67.9	17.8
x ²	2.5*	74.0***	15.861***
Baba Eğitim Durumu			
Okula gitmeme	32.6	37.2	17.1
İlköğretim mezunu	27.9	46.6	9.8
Lise mezunu	30.6	55.1	15.2
Üniversite ve üstü mezunu	29.6	65.5	15.0
x ²	1.0*	41.8***	8.04**

*** p < .001: İstatiksel olarak anlamlı, ** p < .05 İstatiksel olarak anlamlı,

* p > .05 İstatiksel olarak anlamlı değil, Pearson ki kare test

Tablo 4. Madde kullanım bozukluklarının ailedeki madde kullanımı ile ilişkisi

Öğrenci		Sigara %	Alkol %	Aile	
				Problemlili Alkol %	Madde %
Sigara	Evet	71.1	57.1	9.7	2.7
	Hayır	59.9	43.5	5.0	1.2
	χ^2	17.0***	23.5***	11.7***	4.0**
Alkol	Evet	67.6	66.9	9.2	2.8
	Hayır	57.9	23.3	2.9	0.3
	χ^2	15.1***	280.2***	24.3***	13.4***
Yasadışı Madde	Evet	75.6	74.1	12.1	7.0
	Hayır	61.3	43.4	5.5	0.9
	χ^2	15.2***	65.5***	12.7***	39.1***
FNBT	Çok düşük	71.4	60.9	10.1	2.5
	Düşük	68.9	61.1	12.4	1.1
	Orta	83.3	64.5	6.7	6.7
	Yüksek	78.9	50.9	14.0	1.8
	Çok yüksek	81.0	66.7	4.8	9.5
	χ^2	4.2*	2.7*	2.2*	6.3*
AKBTT	1.grup	68.5	66.9	7.4	1.3
	2.grup	66.2	73.1	13.3	7.6
	3.grup (KK)	64.3	71.4	0	7.1
	4.grup	81.8	86.4	36.4	9.1
	Bağımlılık				
	χ^2	2.2*	5.3*	25.4***	20.7***

*** p < .001: İstatiksel olarak anlamlı, ** p < .05 İstatiksel olarak anlamlı, * p > .05 İstatiksel olarak anlamlı değil, Pearson ki-kare testi

FNBT: Fagerström Nikotin Testi, AKBTT: Alkol Kullanım Bozuklukları Tanıma Testi KK: kötüye kullanım

verilerine göre, İzmir'de 33500 problemlili esrar kullanıcıları vardır (19).

Cinsiyete göre, sigara, alkol, TKB, ve AKB değerlendirildiğinde, erkek öğrencilerde kızlara göre daha yaygın kullanımın ve kullanım bozukluğunun geliştiği görülmektedir. Bu durum, üniversite popülasyonuna yönelik yapılan çalışmalarla uyumluluk göstermektedir (31). Madde kullanımının erkeklerde daha yaygın olduğunu bildiren çok sayıda çalışma vardır (17,20,21,30). Erkeklerde alkol bağımlılığının kadınlara göre 7 kat fazla olması (32), erkek olmanın madde kullanımını 4.9 kat artırması (20) gibi cinsiyete dayalı sonuçlar cinsiyetin önemli bir faktör olduğunu açıklamaktadır. Kadınların daha az oranda madde kullanıyor olması, ülkemizde toplumsal yapının kadınların

sigara, alkol ve madde kullanımına daha az tolerans gösterdiği gerçeğiyle ilişkili olabilir (17). Ayrıca, kültürümüzde ahlaki değerlerin korunmasında kadına atfedilen roller de etkili olabilir.

Araştırmamızda, sigara, alkol, madde deneyimi ile sınıflar arasında anlamlı ilişki bulunmuş, üst sınıflarda kullanımın daha yaygın olduğu saptanmıştır. Marmara Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmada da sınıflar arasında farklılığa rastlanmıştır (33). Sigara, alkol ve madde kullanımının fakülteler arasında da farklı kullanımları görülmektedir. Tıp fakültesi öğrencilerinde sigara kullanımının diğer branşlara göre daha düşük olduğuna yönelik edinilen bulgu (%16.2), Kaptanoğlu'nun (33) ve Yengil'in (31) çalışmaları ile (sırasıyla: %19.4; %25.6) uyumludur. Sağlık bilimlerini kap-

sayan fakültelerde, sigara, alkol ve madde kullanımının düşük olması konuyla ilgili bilincin daha yüksek olmasından kaynaklanıyor olabilir. Tıp Fakültesi öğrencilerine yönelik yapılan tutum anketlerinde, alkol kullanımının daha az olmasında sağlık faktörü öne sürülmüştür (34).

Araştırmamızda, eğitim hayatında arkadaşlarıyla, sevgiliyle birlikte ya da yalnız yaşayan öğrencilerde, sigara, alkol ve madde deneyiminin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bir çalışmada, arkadaşlarıyla aynı evde yaşamının sigara kullanım riskini 1.67 kat artırdığı saptanmıştır (12). Yalnız yaşayan öğrencilerde ise, madde kullanımının daha yüksek olduğuna ilişkin sonuçlar elde edilmiştir (21,22). Buna göre, evde kalmanın bir risk faktörü, yurttan kalmanın ise koruyucu faktör olduğu söylenebilir. Yurt ortamının özellikle öğrenci evine göre daha korunaklı olması, yurttan kalanlar arasında madde kullanım oranının daha düşük olmasını açıklayabilir (20).

Öğrencilerin sigara deneyimleri birçok değişken (cinsiyet, sınıf, fakülte, kimlerle yaşadığı) açısından anlamlı bir farklılık yaratırken, sigara kullananlarda kullanım bozukluğunun varlığı, cinsiyet dışında diğer değişkenlerde farklılık yaratmamaktadır. Bu durum, kullanıcılar arasında sigara açısından bağımlı olmanın ayırıcı bir özellik olmadığını göstermektedir.

Aile Özellikleri

Araştırmamızda, ebeveynlerinde boşanma öyküsünün varlığı madde kullanımı ile ilişkili bulunmuştur. Anne ya da babanın boşanmış olması ya da ayrı yaşaması madde kullanımını 3.1 kat artırmaktadır (20). Madde kullanımı nedeniyle tedavi gören kişilerin aile yapılarının incelendiği bir çalışmada, kullanıcıların %29.5'inin parçalanmış aileden geldiği (boşanma, ayrı yaşama, ebeveynlerden birinin ölümü) gözlenmiştir (35). Parçalanmış ve boşanmış aileler, anne babadan birinin ya da her ikisinin kaybı, madde kullanımında ailesel risk etkenleri olarak değerlendirilmektedir (24).

Sigara, alkol ve madde kullanımında önemli faktörlerden biri de ailedeki kullanımdır. Araştırmamıza göre, sigara, alkol ve madde kullanım ile alkol kul-

lanım bozukluğu olan öğrencilerin ailelerinde de bu maddelerin kullanımı ve problemlerle alkol kullanımını daha yüksektir. Öğrencilerdeki kullanımı, genetik faktörler ya da ailesel davranış özellikleri etkilemiş olabilir. Çünkü, alkol bağımlılarının birinci derece yakınlarında alkol bağımlılığının görülmesi 3-4 kat yüksektir (36). Üniversite öğrencilerine yönelik yapılan bir çalışmada, babanın veya kardeşlerden birinin sigara ve alkol içmesi gençlerde sigara ve alkol içimini arttıran bir faktör olarak saptanmıştır (17). Yakın akrabalarında madde kullanan birisinin bulunmasının, madde kullanma riskini artırdığına yönelik bulgular da elde edilmiştir (17). Bir başka çalışmada, herhangi bir maddeyi kullanan öğrencilerin yarıya yakını ilk kullandıkları maddeyi bir aile büyüğünden aldıklarını belirtmiştir. Bu durum, ailenin risk etmeni olmasının önemli bir bulgusudur (37).

Araştırmada, madde kullanım düzeyini ölçen, güvenilir ve geçerli bir ölçeğin kullanılmaması çalışmanın kısıtlılıklarından biridir. Bir diğer sınırlılık ise, araştırma, her ne kadar Türkiye'nin birçok ilinden eğitim amaçlı gelen öğrencilerin bulunduğu büyük bir üniversitede yapılsa da, farklı bölgelerdeki üniversitelerde de, tabakalandırılmış örneklem metoduna göre tasarlanan yaygınlık çalışmalarının yapılması genellenebilirliğini arttıracaktır.

Sonuç olarak, üniversite öğrencilerinde sigara, alkol ve yasadışı maddelerin kullanımı her geçen yıl artmaktadır. Özellikle, erkek olmak, üst sınıflarda okumak, sosyal bilimleri temsil eden fakültelerde okumak, üniversite eğitimi süresince ev arkadaşlarıyla, sevgiliyle ya da yalnız yaşamak madde kullanımını arttıran; sağlık bilimleri temsil eden fakültelerde okumak ve yurttan kalmak madde kullanım riskini azaltan faktörler olarak göze çarpmaktadır. Aile ile ilişkili faktörlerde, parçalanmış aileden gelme ve ailede alkol ya da madde kullanım sorununun olması, kişinin madde kullanımını arttıran risk faktörleri olarak görülmektedir. Tütün kullanım bozukluğunun, pek çok faktör ile ilişki göstermemesi, sigara kullanan kişilerde kullanım ile bağımlılık arasında farkın olmadığını düşündürmekte ve ayırıcı özellik olmadığını işaret etmektedir. Bu durum bize, üniversite öğrencilerinde, sigarayı kullanan ile sigaraya bağımlı olanın farklı özellikleri olmadığını göstermektedir. Araştırmadan elde edilen önemli sonuçlara göre,

üniversite öğrencilerinde koruyucu önlemlerin geliştirilmesinde "madde bağımlılığı" ile ilgili eğitimlerin üniversitenin ilk sınıflarından itibaren düzenli olarak her yıl verilmesi önem arz etmektedir. Üniversitenin pek çok yerinde madde bağımlılığıyla ilgili afişlere, broşürlere ve kamu spotlarına yer verilmeli, bağımlılık konusunda öğrencilere yönelik danışmanlık ve tedavi hizmetleri artırılmalıdır. Koruyucu önlemlerden bir diğeri de, devlet ve özel yurtların sayısının ve kapasitenin artırılması olmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Sönmez E, Akvardar Y. Gençlerde Madde Kullanımının Önlenmesinde Sosyal Norm Yaklaşımı: Daha çok içtiğimi düşünürsem daha çok içerim. *Bağımlılık Derg* 2015;16(2):86-94.
2. Onan N, Kaplan H, Yalçın B, Erbaş S, Yıldırım D, Barlas GÜ, Karaca S, Öz YÖ. Üniversite Öğrencilerinin Madde Kullanma Durumu ile Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi. *Bağımlılık Derg* 2016;17(1):25-32.
3. Gümüş AB. Üniversite Öğrencilerinde Sigara ve Alkol Kullanımı: Depresif belirtiler ve Umutsuzluk Yönünden Bir Değerlendirme. *Bağımlılık Derg* 2015; 16(1):9-17.
4. Süngü H. Üniversite Öğrencilerinin Zararlı Madde Kullanımına İlişkin Tutumları. *Mutafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 2014; 11(36):167-194.
5. Ögel K, Taner S, Yılmazçetin C. Ergenlerde Madde Kullanımına Yaklaşım Kılavuzu. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.
6. World Health Organization Regional Office for the Western Pacific (WHOPRO). Smoking statistics fact sheet. 27 May 2002. http://www.wpro.who.int/mediacentre/factsheets/fs_20020528/en/Erişim Tarihi. Aralık 22, 2016.
7. Centers for Disease Control and Prevention. Preventing tobacco use among young people: a report of the Surgeon General (Executive Summary). *MMWR* 1994;43 (RR-4):1-11. <https://www.cdc.gov/mmwr/pdf/rr/rr4304.pdf> Erişim tarihi: Kasım 7, 2016.
8. United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2016. (United Nations publication, Sales No. E.16.XL7) <https://www.unodc.org/wdr2016/en/topics.html> Erişim tarihi: Ocak 7, 2017.
9. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) Raporu 2012. http://www.umdb.pol.tr/TUBIM/Documents/T%C3%BCrkiye%20Uyu%C5%9Fturucu%20Raporu_2012_TR.pdf Erişim tarihi: Eylül 8, 2016.
10. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) Raporu 2014. http://www.umdb.pol.tr/TUBIM/Documents/T%C3%BCrkiye%20Uyu%C5%9Fturucu%20Raporu_2014_TR.pdf Erişim

Yazışma adresi: Araş. Gör. Demet Havaçeligi Atlam, Ege Üniversitesi Madde Bağımlılığı, Toksikoloji Ve İlaç Bilimleri Enstitüsü, İzmirdemet.havaceligi@gmail.com

Teşekkür: Yrd.Doç.Dr.Timur Köse'ye araştırmadaki yontemsel katkılarından dolayı teşekkür ederiz

- tarihi: Eylül 8, 2016.
11. Karaçam Ö, Totan T. Ege Üniversitesi öğrencileri arasında bağımlılık yapıcı madde kullanımının çok boyutlu ölçekleme yöntemiyle incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2014; 15:116-123.
12. Tanrıkulu AÇ, Çarman KB, Palancı Y, Çetin D, Karaca M. The Prevalence of Cigarette Smoking among University Students in Kars and Risk Factors. *Turkthoracj* 2009; 10:105-106.
13. Akvardar Y, Aslan B, Ekici B, Ögün E, Şimşek T. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dönem II Öğrencilerinde Sigara, Alkol, Madde Kullanımı. *Bağımlılık Derg* 2001; 2(2):49-52.
14. Yiğit Ş, Khorshid L. Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Öğrencilerinde Alkol Kullanımı ve Bağımlılığı. *Bağımlılık Derg* 2006; 7(1):24-30.
15. Akvardar Y, Demiral Y, Ergör G, Ergör A, Bilici M, Akil Ö. Substance use in a sample of Turkish medical students. *Drug Alcohol Depend* 2003; 72:117-121.
16. Çamur D, Üner S, Çilingiroğlu N, Özcebe H. Bir üniversitenin bazı fakülte ve yüksek okullarında okuyan gençlerde bazı risk alma davranışları. *Toplum Hekimliği Bülteni* 2007; 26(3): 32-38.
17. Turhan E, İnandı T, Özer C. Üniversite öğrencilerinde madde kullanımı, şiddet ve bazı psikolojik özellikler. *Türk Halk Sağlığı Dergisi* 2011; 9:33-45.
18. Altıntoprak E, Akgür SA, Yüncü Z, Sertöz ÖÖ, Coşkunol H. Kadınlarda Alkol Kullanımı ve Buna Bağlı Sorunlar. *Türk Psikiyatri Derg* 2008; 19(2):197-208.
19. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) Raporu 2013. http://www.umdb.pol.tr/TUBIM/Documents/T%C3%BCrkiye%20Uyu%C5%9Fturucu%20Raporu_2013_TR.pdf Erişim tarihi: Eylül 10, 2016.
20. Yalçın M, Eşsizoglu A, Akkoç H, Yaşan A, Gürgen F. Dicle Üniversitesi Öğrencilerinde Madde Kullanımını Belirleyen Risk Faktörleri. *J Clin Psy.* 2009; 12:125-33.
21. İlhan İÖ, Yıldırım F, Demirbaş H, Doğan YB. Prevalence and sociodemographic correlates of substance use in a university student sample in Turkey. *Int J Public Health* 2009; 54:40-

- 44.
22. Mohammadpoorasl A, Abbasi A, Allahverdipour H, Augner C. Substance abuse in relation to religiosity and familial support in Iranian college students. *Asian J Psychiatr* 2014; 9:41-44.
23. Bircan S, Erden G. Madde Bağımlılığı: Aile ile ilgili olası risk faktörleri, algılanan ebeveyn kabul reddi ve çocuk yetiştirme stilleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 2011; 18(3):211-222.
24. Akfert SK, Çakıcı E, Çakıcı M. Üniversite öğrencilerinde sigara alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2009; 10:40-47.
25. Sevi-Tok ES, Eylen-Özyurt B. Üniversite Öğrencilerinde Riskli Alkol Kullanımını Yordayan Faktörler. *New Yeni Symposium Derg* 2015; 53(1):1-10.
26. Uysal MA, Kadakal F, Karşıdağ C, Bayram NG, Uysal O, Yılmaz V. Fagerström test for nicotine dependence: reliability in a Turkish sample and factor analysis. *Tuberk Toraks* 2004; 52(2):115-121.
27. Saatçioğlu Ö, Evren C, Çakmak D. Alkol kullanım bozuklukları tanıma testinin geçerliği ve güvenilirliği. *Türkiye'de Psikiyatri* 2002; 4(2-3): 107-113.
28. Ünal B, Ergör G. Türkiye Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Sıklığı Çalışması. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Ankara, Sağlık Bakanlığı Yayınları No. 909, 2013.
29. Taner S. Boğaziçi Üniversitesi Lisans Öğrencilerinin Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı ve Belirtilen Risk Faktörlerinin İncelenmesi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. 2005.
30. Görgün S, Tiryaki A, Topbaş M. Üniversite öğrencilerinde madde kullanma ve anne babaya bağlanma biçimleri. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2010; 11(4):305-312.
31. Yengil E, Çevik C, Demirkıran G, Akkoca AN, Özler GS, Özer C. Smoking Among Medical School Students and Attitudes against Smoking. *Konuralp Tıp Dergisi* 2014; 6(3):1-7.
32. Özel MA, Güleç C. Kronik alkolizm epidemiyolojisi üzerine bir çalışma. 23. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi. İstanbul,1987: 179-183
33. Kaptanoğlu AY, Polat G, Soyer M. Marmara Üniversitesi Öğrencilerinde ve Öğretim Üyelerinde Sigara Alışkanlığı ve Durağan Maliyet İlişkisi. *Journal of Higher Education and Science* 2012; 2(2):119-125.
34. Özen Ş, Arı M, Gören S, Palancı Y, Sır A. Tıp fakültesi birinci ve altıncı sınıf öğrencilerinde sigara ve alkol kullanım sıklığı. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2005; 6(2):92-98.
35. Şimşek S, Dönmezdil S, Kakdaş E, Özen Ş. Diyarbakır Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Araştırma ve Tedavi Merkezine Başvuran Hastaların Sosyodemografik Özellikleri ve Kullandıkları Madde Türleri. *Bağımlılık Derg* 2014; 15(1):23-27.
36. Çakmak D, Evren C. Alkol ve madde kullanım bozuklukları. İstanbul, Özgül Matbaacılık; 2006, 33-62.
37. Ögel K, Taner S, Eke CY. Onuncu sınıf öğrencileri arasında tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı: İstanbul Örneği. *Bağımlılık Derg* 2006; 7(1): 18-23.